

Yeni Bir Su Güvenliği Paradigmasına Doğru Ortadoğu: Kim, Hangi Suyu, Nerede, Ne Zaman ve Nasıl Elde Ediyor?

Su güvenliği, yalnızca su kaynaklarının kullanıma sunulması, dağıtılması ve bunlara ilişkin temel güvenilirlik parametreleri ekseninde değil; bunların çok ötesinde ele alınarak suyun sağlık, afetler, ekonomik olarak ulaşılabilirlik, dış kaynaklardan bağımsızlık gibi pek çok sektör ve faktörle ilişkisi bütüncül bir yaklaşımla değerlendiriliyor.

Vakur SÜMER

Harold Laswell, 1936 tarihli öncü eserinde *siyaseti* kimin, neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiği üzerinden tanımlamıştı. Bu tanım, üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen eskimiş kabul edilemez. Tanımın, salt siyaset ile ilgili geçerliliğini korumasının yanında farklı alanlarda da ilham verici uyarlamaları keşfedilmeyi bekliyor. Bu alanlardan birisi de su güvenliği.

Şu ana kadar su güvenliği kapsamlı bir kavramsallaştırmaya kavuşturmak için pek çok çaba gösterildi. Geline bu aşamada su güvenliği kavramının çok boyutlu olduğuna ilişkin genel bir mutabakat söz konusu. Buna göre su güvenliği, yalnızca su kaynaklarının kullanıma sunulması, dağıtılması ve bunlara ilişkin temel güvenilirlik parametreleri ekseninde değil; bunların çok ötesinde ele alınarak suyun sağlık, afetler, ekonomik olarak ulaşılabilirlik, dış kaynaklardan bağımsızlık gibi pek çok sektör ve faktörle ilişkisi bütüncül bir yaklaşımla değerlendiriliyor.

İşte Laswell tarafından siyaseti tanımlamada sorulan soru, su güvenliği kavramının ele alınışındaki

bütüncüllüğü ifadeye çok yerinde bir analiz penceresi aralıyor. Su alanına uyarladığımızda “kim, hangi suyu, nerede, ne zaman ve nasıl elde ediyor?” sorusunu elde edebilmek mümkün. Şimdi bu şemsiye sorunun içindeki soru köklerini tek tek irdeleyelim.

Su Güvenliğine Bütüncül Yaklaşım

İlk soru suyu elde edenler kim? Suyu kimin elde ettiğine ilişkin yapılacak analizler bizi siyaset, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler eksenli tartışmalara götürecektir. “Hangi su” sorusu ise daha çok hidroloji ve mühendislikle, bir yandan da sağlıkla ilgili değerlendirmeler yapmamızı gerektiriyor. “Nerede” sorusu altyapı ile ilgili soru(n)lara yönlendiriyor. “Ne zaman” sorusuna verilecek cevaplar ise öncelikle ve daha ziyade coğrafya ve klimatoloji eksenli ve yine altyapıya ilişkin olacaktır. “Nasıl” sorusunun yanıtını bulabilmemiz için ekonomi ve hukuk üzerinden analizlere ihtiyaç duyuyoruz.

Biraz daha yakından bakıldığında aşağıda örnekleyeceğim tartışma

düzlemine ulaşıyoruz. “Kim suya erişebiliyor?” sorusu, suya erişimde avantajlı ve dezavantajlı ülkeler ve yine ülkeler içinde avantajlı ve dezavantajlı bölge ve grupların varlığı ile yakından ilintili. Örneğin Yemen’de eskiden sadece zenginlerin masrafını karşılayabildikleri su pompaları artık çok daha genele yayıldı ve suya erişim halkın tüm katmanlarına sirayet edebildi. Ancak Yemen’in kısıtlı yeraltı suyu kaynaklarını dikkate aldığımızda, bu gelişmenin su güvenliğini artırıcı mı azaltıcı mı etki yaptığı tartışmalıdır. Diğer bir örnek de uluslararası düzlemde verilebilir: Özbekistan ve Türkmenistan en önemli yüzey suyu kaynakları itibarıyla dışarıya bağımlı olduklarından, dezavantajlı durumdadırlar. Ancak bu dezavantaj, farklı bir açıdan, uluslararası işbirliklerini tetikleyici bir etki de yaratabilir.

“Hangi suya erişiliyor?” sorusu bizi kalite ve miktar ile ilgili tartışmalara götürüyor. Ülke içindeki suyun kalitesi ne durumda? İçme suyu vasfına sahip su kalitesi ülkenin tamamında rahatlıkla bulunabiliyor mu? Kaliteyi etkileyen sorunlar ne boyutta? Tarım, sanayi

ve çevre bu konuda öne çıkan üç önemli alan. Su kirliliğinin yarattığı etkilerden belki de en birincil olanı doğrudan insan sağlığı üzerindeki etkileri. Örneğin savaş bölgesi haline gelen Suriye topraklarında suya bağlı hastalıklar ve buna bağlı ölümler son altı yılda inanılmaz ölçülerde arttı. Miktar, konunun bir diğer boyutunu oluşturuyor. İçme ve kullanma amaçlı yeter miktarda su sağlanabiliyor mu? Bunu sağladıktan sonra gıda üretimi için yeterli su ayrılabilir mi? Ortadoğu ülkelerinin hemen hepsinde gıda üretimi ile ilgili su bütçelerinde ciddi açıklar söz konusu. Hatta kimi bölgelerde (savaşın sürdüğü Musul, ya da Yemen'in başkenti Sana gibi örneklerde) içme suyu temini dahi sağlanamama riski bulunuyor.

“Nerede?” sorusuna odaklandığımızda altyapı ile ilgili sorun ve eksiklikleri değerlendirmek durumunda kalıyoruz. Ülkenin tamamında su musluklara kadar getirilmiş mi? Ortadoğu ülkelerinin çok büyük bir kısmı bu konuda 1950’lerden itibaren, çok hızlı artan nüfuslarına rağmen, bir başarı hikâyesi yazmayı başardılar. Pek çok ülkede evlerin içinde musluk suyuna erişim ve diğer sanitasyon imkânları %90’ları aşmış durumda. Ancak savaş Ortadoğu’da kol gezmeye devam ettikçe yüzbinlerce insan, ya uluslararası donörlerin günde bir veya birkaç günde bir getireceği tankerlerden sularını edinmek durumunda kalmayı sürdürecektir ya da kilometrelerce ötedeki su kaynaklarına gidip suyu evlerine taşımak zorunda olacak. Bölgenin kadim şehirlerinden Halep ve Musul’un tam da bu durumda olması ne kadar da iç burkucudur.

“Var olan suya erişim ne zaman gerçekleşebiliyor?” sorusu da çok önemli bulgulara ulaşmamıza yardımcı oluyor. Su, 24 saat esasına göre erişilebilir halde mi? Yoksa belli zamanlarda kesintiler mi uygulanıyor? Örnek olarak Irak’ta halen süren su kesintilerini ve bunlara yönelik geniş protestoları (ve tüm bunlara rağmen suyun müsrifçe kullanımının sürmesini de) anımsatabiliriz. Bir diğer husus da ülkenin su varlığının mevsimsel şartlardan ne ölçüde etkilendiği ile ilgili. Taşdığı su bakımından Fırat-Dicle havzası ilkbahar aylarında zirveye ulaşmakta, takip eden yaz ve son bahar aylarında ise rekor seviyede düşük su hacimlerini yaşamaktadır. Taşkın ve kuraklık, bu nehir rejiminin olağan sonucu olarak yüzyıllarca yaşanagelen olgular olmuştur. Bu durum tüm havza ülkelerini, –suyun faydalarını maksimize etmek ve zararlarından korunmak amacıyla– büyük biriktirmeler inşa etmek zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır.

“Suya nasıl erişiliyor?” sorusu da su güvenliğinin pek çok güncel boyutunu kavramamızı kolaylaştırıyor. Örneğin su yenilenebilir yüzey sularından mı, yoksa fosil akiferlerden mi sağlanıyor? Bilindiği üzere yakın zamanda Disi akiferinin akıbetini önceden görerek anlaşmaya varan Ürdün ve Suudi Arabistan akılcı bir su güvenliği adımı atmış oldular. Gazze’de ise kıyı akiferi artık neredeyse kullanılamaz duruma gelerek bölge halkının su güvenliğini büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı hale getirdi. “Nasıl?” başlığı altında, suyun hangi fiyatla halka, çiftçiye, sanayiciye ulaştırıldığı da önemli bir konu. Su pahalı mı yoksa fazlasıyla ucuz, hatta bedava mı? Suyun pahalı

Suyun pahalı olması su güvenliğini azaltıcı bir etki doğuruyor gibi görünse de, suyun aşırı ucuz olduğu durumda da benzer bir sonuç yaşanabilir. Zira suyun çok ucuz olması ne yazık ki onun israf edilmesiyle el ele gidiyor.

olması su güvenliğini azaltıcı bir etki doğuruyor gibi görünse de, suyun aşırı ucuz olduğu durumda da benzer bir sonuç yaşanabilir. Zira suyun çok ucuz olması ne yazık ki onun israf edilmesiyle el ele gidiyor. Su kısıtı olan yerlerde de bu durum daha tehlikeli boyutlara taşınabiliyor. Yine “nasıl?” sorusu hukuki boyutu da gündeme getiriyor. Bir ülkede su kullanımlarıyla ilgili ulusal su tahsis rejiminin sağlıklı biçimde kurulup kurulmadığı da, suyun sektörler arası paylaşımındaki durumu gözler önüne seriyor. Örneğin tarımdaki verimsiz, hiç sorgulanmayan aşırı su kullanımları diğer sektörlerin ihtiyaç duydukları suya erişmelerinin aleyhinde işleyen bir durum yaratıyor.

Sonuç olarak, Ortadoğu ülkelerinin tamamı için su güvenliği kavramıyla bütüncül bir açıdan ilgilenme zamanı çoktan gelmiş durumda. Kavramın kısa sürede kaydettiği aşama da, su kısıtının insanların yaşamı ve ekonomilerin sağlığı açısından ifade ettiği artan yaşamsal önemi yansıtır nitelikte.○

Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, ORSAM Su Programı Danışmanı